

Çiftçiler İçin Girişimcilik Ölçeği Geliştirilmesi ve Çiftlik Performansı Üzerindeki Etkisi

Gökhan ÇINAR¹, Göksel ARMAĞAN¹, Altuğ ÖZDEN¹, Nurçin ÇINAR²

¹Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Aydın

²Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir Meslek Yüksekokulu Tarımsal İşletmecilik Programı, İzmir

Makale Künyesi

Araştırma Makalesi

Sorumlu Yazar

Gökhan ÇINAR

gokhan.cinar@adu.edu.tr

Geliş Tarihi: 07.11.2017

Kabul Tarihi: 29.11.2017

Tarım Ekonomisi Dergisi

Cilt: 23 Sayı: 2 Sayfa: 323-333

DOI 10.24181/tarekoder.369401

Özet

Bu araştırmanın amacı, Hian Chye Koh (2006) tarafından geliştirilen girişimcilik ölçeği üzerinden geçerlilik ve güvenilirliği sınanmış Türkçe versiyon yeni bir girişimcilik ölçeği geliştirmektir. Ayrıca yeni geliştirilen bu ölçek yardımıyla girişimciliği oluşturan karakteristik özelliklerin (girişimci oryantasyonu) girişimci performansına etkisini ortaya koyan bir model denemesi üzerinde çalışılacaktır. Araştırmanın çalışma grubunu Aydın, Manisa, Denizli ve Kütahya bölgelerinde üretim faaliyetlerini sürdüren 273 çiftçi oluşturmaktadır. Ölçme aracının yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla faktör analizi; güvenilirlik için ise Cronbach's Alfa katsayısı incelenmiştir. Nihai olarak ölçme aracının beş alt boyuttan ve 15 maddeden oluştuğu; açıkladığı toplam varyansın ise %78.65 olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla Hian Chye Koh tarafından geliştirilen 36 maddelik girişimcilik ölçeği 15 maddeye indirgenmiştir. Girişimcilik özelliklerinin performansa etkileri ise yapısal eşitlik modeli ile analiz edilmiştir. Ampirik bulgular çiftçilerin risk ve yenilikçilik özelliklerinin işletme performansına olumsuz katkılar sunduğunu göstermektedir. Öte yandan çiftçilerin başarı ihtiyacı, özgüven ve kontrol odaklılığı eğilimleri ile performans arasında olumlu ilişkiler keşfedilmiştir. Sonuçlar işletmelerin büyümesinde yaşanan sorunların ardında yatan psikolojik etkenleri ortaya koymaktadır. Buna göre Türk çiftçileri muhafazakâr bir yapıda büyümeye çalışmaktadır.

Anahtar kelimeler: Tarımsal girişimci, Girişimci oryantasyonu, Çiftlik performansı, Türkiye

Developing Entrepreneurship Scale For Farmers and Impact on Farm Performance

Abstract

The aim of this research is to develop a new Turkish entrepreneurship scale considering the scale of Hian Chye Koh (2006) which its validity and reliability tested. Also, with the help of this newly developed scale, a model experiment which shows the effect of entrepreneurial characteristics (Entrepreneurial orientation) on entrepreneurial performance will be studied. The study group of the study consisted of 273 farmers who continued their production activities in Aydın, Manisa, Denizli and Kütahya regions. Factor analysis was used to determine the validity of the structure of the measurement tool and Cronbach's Alpha coefficient was used for reliability. Ultimately, it consists of 15 sub-dimensions and five sub-dimensions of the measuring tool; and the total variance explained is 78.65%. Therefore, the 36-item entrepreneurship scale developed by Hian Chye Koh has been reduced to 15 items. The effects of entrepreneurship characteristics on performance were analyzed by the structural equation model. Empirical findings indicate that farmers' risk and innovation characteristics contribute negatively to business performance. On the other hand, positive relationships have been discovered between performance and farmers' tendencies to achievement, self-confidence and control orientation. The results reveal the psychological factors behind the problems in the growth of businesses. Accordingly, Turkish farmers are trying to grow in a conservative structure.

Key words: Agricultural entrepreneurship, Entrepreneurial orientation, Farm performance, Turkey

1. GİRİŞ

Tarım çoğunlukla çok sayıda küçük aile işletmesinin hakim dinamiklerini ve sınırlı düzeyde teknolojiyi barındıran bir sanayi olarak algılanmıştır. Ancak günümüzde tarımsal işletmeler giderek değişen tüketici alışkanlıklarına, daha sıkı çevresel düzenlemelere, gıda güvenliği, ürün kalitesi, finansallaşma, sürdürülebilirlik, fiyat oynaklıkları, spekülasyon ve bunun gibi birçok faktöre adapte olmaya çalışmaktadır. Giderek farklılaşan piyasa ihtiyaçları bu toplumun hızlı bir değişime uğramasına neden olmuştur (Lans et al., 2017). Aslında bu değişim çapası çiftçilerin girişimci aktivitelerinin bir yansımasıdır. Ancak bu çapayı sanayi ve hizmet sektörlerindeki firmaların girişimcilik olgularıyla kıyaslamamak gerekir. Tarım sektörünün en önemli aktörü olan çiftçilerin başarısını girişimcilik oryantasyonu açısından açıklamak nispeten güçtür (McElwee, 2006). Çünkü tarım sektörü diğer sektörlerden farklı risk ve belirsizlik unsurlarını uzun üretim periyodu dönemi boyunca içerisinde barındırmaktadır. Bu sektör, insan ve doğal kaynakların yaygın kullanımı ve gıdanın temel ihtiyaç olması nedeniyle birçok ülkede hayati derecede önemli ve hassastır (Schneider, 2005). Dahası çiftçilerin işletmeleri için verdikleri fiili mücadelenin gerçekten parasal karşılığının olup olmadığı bilinmemektedir (Grande et al., 2011). Dolayısıyla onları başarıya iten unsur diğer girişimcilerden farklı karakteristik (oryantasyon) tepkiler vermesi olabilir. Başka bir anlatımla onlar hayatta kalma ve büyüme gibi aktiviteleri diğer sektörlerdeki girişimci niteliklerinden farklı tepkiler vererek sağlıyor olabilir.

Bu bağlamda çiftçilerin girişimcilik oryantasyonlarının finansal performanslarını etkileyip etkilemediği konusunda çok az bilgi vardır. Yapılan bazı araştırmalarda girişimci özellikleri ve finansal performans arasında pozitif ilişki belirlerken (Wiklund and Shepherd, 2003, 2005; Madsen, 2007), bazı araştırmalarda negatif ilişkiye (Veidal and Flaten, 2014) bazılarında ise istisnalar dışında pozitif ilişkiye rastlanmıştır (Bergevoet et al., 2004). Literatürdeki bu fikir uyuşmazlığı ülkelerin farklı ekonomik ve tarım yapılarına karşı çiftçilerin farklı refleksler göstermesinden kaynaklanıyor olabilir. Bu bilgi daha başarılı bir tarımsal kalkınma için çiftçi girişimci ilişkilerini açıklayamaya yönelik araştırmaların artması gerektiğini göstermektedir (Vesala and Vesala, 2010).

Bu çalışma, girişimci perspektifinden teorik bilgiler üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın iki önemli amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki Türk çiftçilerine özel girişimcilik kimliğini tanımlayan bir ölçek geliştirilmesidir. İkincisi ise girişimciliği oluşturan bu niteliklerin varsa işletme performansına etkisinin belirlenmesidir. Çiftçiler için girişimcilik özelliklerini tanımlayabilmek duruma uygun politikalar geliştirilebilmesi açısından pratik bilgiler sunabilir.

Bu makale 5 bölüm olarak tasarlanmıştır. Giriş bölümünden sonra teorik çerçeve ve olası hipotezler açıklanmıştır. Bölüm 3'te metodoloji ve materyal, bir sonraki bölümde bulgular sunulmuştur. Son bölüm sonuçları ve tartışmayı içermektedir.

2. TEORİK ÇERÇEVE

Bu bölümde girişimci ortantasyonu (karakteristiği) literatüründe var olan teorik bilgiler çiftçiler açısından ele alınmıştır.

Risk Alma

Tarımsal girişimcilerin risk alma eğilimi çalışma alanına ve firma boyutuna göre değişim gösterebilir (Çınar vd., 2016). Özellikle çiftçiler, istikrarsız tarım piyasaları ve doğrudan gelirlerini etkileyebilecek tahmin edilemeyen hava şartlarından dolayı belirgin belirsizliklerle karşı karşıyadır. Onların bu durumu, iş hayatlarında riskten kaçınmalarına yol açabilir (Chavas and Holt 1996). Benzer olarak, tarımsal girişimciler aile kökleri nedeni ile değişime dirençlidir ve aile servetini kaybetme korkularının sonucu olarak diğer girişimci türlerine kıyasla daha fazla riskten kaçabilirler (Naldi et al., 2007). Riskten kaçınma eğilimleri onların daha garanti bir yatırım aracı olan toprağa yatırım yapmalarını sağlamış olabilir. Bu durum onların riskten kaçınarak daha fazla büyümelerine yol açabilir. Yukarıdaki argümanları özetlemek için aşağıdaki varsayımı önermekteyiz:

Hipotez 1

Çiftçilerin risk alma ihtimali ile işletmenin finansal performansı arasında negatif ilişki vardır

Yenilikçilik

Yenilikçilik, bir girişimcinin yeni fikirler geliştirmesi, yeni pazar fırsatları bulması ve ürün, pazar veya teknolojik yenilikler üreten yaratıcı süreçlere girme eğiliminde bulunması anlamına gelir (Lumpkin and Dess, 2001). Geniş ölçüde tanımlanan şekliyle, yenilik yapma kabiliyeti, bir şirketin büyüme umutlarını ve hayatta kalma şansını artırır (Szerb et al., 2007) ve bu artış yeni ve küçük işletmelerde daha olasıdır (Baron and Tang, 2011). Sanayi işletmelerinde yenilikçi faaliyetlerde bulunma eğilimi girişimciliğin temelini oluşturmaktadır (Wiklund and Shepherd, 2005). Hatta firmanın uluslararasılaşma sürecinde etkili olabileceği vurgulanmaktadır (Abitabile et al., 2017).

Ancak tarım sektöründe var olan küçük çevre, yenilik temelli girişimci çabalarını caydırabilir (Grande et al., 2011). Bunun yanı sıra çiftçilerin yenilikleri benimseme oranı oldukça düşüktür. Dahası devletin sübvansiyon politikaları, çiftçilerin yenilikçilik anlayışını yanlış okumalarına yol açmış olabilir (Shane, 2009). Türk çiftçisine verilen sübvansiyonlar onları yenilik yapma eğilimden uzaklaştırmış ve hatta yenilik yapmak için devletin onları yönlendirmesi gerektiği beklentisine itmiş olabilir. Ancak onların yeni işlere veya yeni bilgilere yatırım yapmaması, onların daha fazla üretimi gerçekleştirebilmek için gerekli olan parayı toprağa yatırmalarını sağlamış olabilir. Bu durum onları kendi işlerinde büyütmüş ancak yenilikçilikten uzaklaştırmıştır. Buna göre, aşağıdaki varsayımı önermekteyiz:

Hipotez 2

Çiftçilerin yenilikçi olma ihtimali ile işletmenin finansal performansı arasında negatif ilişki vardır.

Kontrol odaklılığı

Ödül ve cezaların kişi tarafından mı, yoksa kişinin dışındaki birtakım güçler tarafından mı denetlendiğine ilişkin beklentileri "kontrol odaklılığı" olarak tanımlanır. Bu oluşuma bağlı olarak birey, olayların gelişimini kendi dışındaki güçlerin (şans, kader gibi) kontrolünde olduğuna dair genel bir beklentiyi benimsiyorsa 'dış' kontrol odağına, aksi durumda ise 'iç' kontrol odağına inandığı kavramsallaştırılmıştır (Rotter, 1990). Strickland (1989) göre, olayların davranışlarına bağlı olduğunu düşünen bireyler, daha fazla girişimci ve mücadeleci davranış sergilemektedir. Dolayısıyla girişimcilerin bu eğiliminin büyümeyi sağlayacağı ileri sürülmektedir (Wiklund and Shepherd, 2003). Kontrol güdüsü arttıkça bireylerin kendini kanıtlama ve çevresel başarı ihtiyacı artabilir. Buna göre, aşağıdaki varsayımları önermekteyiz:

Hipotez 3

Çiftçilerin kontrol odaklılığı ile başarı ihtiyacı arasında pozitif ilişki vardır

Hipotez 4

Çiftçilerin kontrol odaklılığı ile işletmenin finansal performansı arasında pozitif ilişki vardır

Kendine Güven Duyma ve Öz Yeterlilik

Başarılı girişimcilerin yüksek düzeyde kendilerine güvenlerinin olduğu konusunda fikir birliği mevcuttur. Girişimciler önlerine koydukları hedefleri başarma yeteneklerine güvenirlir. Girişimcilerde bu özelliğin yüksek olmasını beklerler (Koellinger et al., 2007). Bu özelliğin firma büyüme niyetlerinin oluşmasında önemli katkı sağlayacağı ileri sürülmektedir (Fitzsimmons and Douglas, 2011; Çınar et al., 2016). Öte yandan kırsal alan küçük nüfus yapısı ile dikkat çeker. Bu durum bireylerin birbiri ile olan etkileşiminin daha kuvvetli olmasını ve çevrenin sosyal yaşamda önem kazanmasını sağlar. Bu sıkı çevresel etkileşim özgüveni yüksek çiftçilerde başarı ihtiyacını da arttırabilir. Buna göre, aşağıdaki varsayımları önermekteyiz:

Hipotez 5

Çiftçilerin özgüven duygusu ile başarı ihtiyacı arasında pozitif ilişki vardır

Hipotez 6

Çiftçilerin özgüven duygusu ile işletmenin finansal performansı arasında pozitif ilişki vardır

Başarı İhtiyacı

Bireylerin önlerine koydukları hedefler ve bu hedeflere ulaşma arzusuyla alakalı olan yüksek başarı ihtiyacı bireylerin yaptıkları işlerin sonuçlarını daha iyi hale getirme arzusudur. Başarı ihtiyacı işe olan çabayı ve motivasyonu artırır (Stewart et al., 2003). Bu durumun büyüme performansına pozitif yönde etki edeceği ileri sürülmektedir (Collins et al., 2004). Buna göre, aşağıdaki varsayımı önermekteyiz:

Hipotez 7

Çiftçilerin başarma ihtiyacı ile işletmenin finansal performansı arasında pozitif ilişki vardır

Finansal Performans Ölçümü

Yapılan araştırmalar firma performansının üç önemli göstergesini firmanın satış büyümesi, istihdam artışı ve vergi öncesi net kar oranındaki değişim olarak tanımlamaktadır (Zahra and Bogner, 2000). İşletme sahiplerine ait net gelir verilerini elde etmek zor olabilir ayrıca bu hassas bir konudur. Bu yüzden işletme sahipleri verilerini paylaşma konusunda isteksiz olabilirler. Benzer olarak vergilerden yola çıkmak performansın daha düşük veya daha yüksek algılanmasına neden olabilir (Barbieri and Mshenga, 2008). Aslında bir işletmedeki eskiye göre daha iyi pazar konumu, daha büyük pazar payı, daha yüksek satış büyümesi, daha yüksek istihdam büyümesi ve daha iyi finansal sonuçlar gerçekleştirmesi büyümenin işaretidir ve bu işlem girişimcinin çabasının sonucudur. Bu yaklaşımla bu araştırmada finansal performansı içeren maddeler Lemmerer et al., (2015) çalışmasından esinlenerek geliştirilmiştir.

3.MATERYAL ve YÖNTEM

3.1.Araştırma Alanının Seçiminde Kullanılan Yöntem

Bu çalışmanın ana materyalini Ege bölgesinde faaliyetlerini sürdüren çiftçi anketlerinden elde edilen anket verileri oluşturmaktadır. Araştırma alanı seçiminde izlenen temel hedef tarımsal ürünleri anlamında Ege Bölgesi'nin girişimcilik faaliyeti sürdüren çiftçilerin temsil edilebilme gayesi olmuştur. Öte yandan zaman ve maliyet kısıtı dolayısıyla hedef bölgeyi oluşturan tüm illerde anketler gerçekleştirilememiştir. Bunun yerine hedef kitleyi temsil eden önemli iller çalışma kapsamına dahil edilmiştir. Bu seçim için öncelikle bölgedeki toplam tarımsal arazi varlığının dağılımı göz önüne alınmıştır. TÜİK (2016) verilerine göre bölgesel tarım alanları en fazla TR32 (Aydın, Denizli, Muğla) ve TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak) bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Bu iki bölgeden TR32 için tarım alanları büyüklüğü 9 milyon 591 bin 693; TR33 14 milyon 876 bin 519 dekadır. Daha sonra tanımlanan bu iki bölgeyi temsilen tarımsal arazilerinin %50'de fazlasını oluşturan iki adet il seçilmiştir. Bu iller TR32 bölgesi için Aydın ve Denizli'dir. Bu illerin arazi büyüklükleri sırasıyla 3 milyon 649 bin 429 ve 3 milyon 608 bin 075' dekadır. Benzer olarak TR33 bölgesi için seçilen iller Manisa ve Kütahya'dır. Bu illerin arazi büyüklükleri sırasıyla 4 milyon 931 bin 339 ve 3 milyon 032 bin 053 dekadır. Anket kapsamına alınmayan Muğla'nın tarımsal arazi büyüklüğü 2 milyon 334 bin 189; Afyonkarahisar'ın tarımsal arazi büyüklüğü 4 milyon 736 bin 791; Uşak'ın tarımsal arazi büyüklüğü 2 milyon 176 bin 276 dekadır.

Şekil 1. Araştırma kapsamına alınan bölge

Yukarıda belirlenen tarım alanlarının büyüklüğüne bağlı kalarak Ege bölgesini temsilen Denizli, Aydın, Manisa ve Kütahya bölgesinde faaliyetlerini sürdüren çiftçiler ile anket çalışmaları sürdürülmüştür. Anket çalışmalarına konu olan çiftçi sayısı aşağıdaki formül yardımıyla belirlenmiştir.

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_p^2 + p(1-p)}$$

Burada; n: örnek hacmi, N: popülasyon hacmi (195 bin 808), P: tahmin oranını, olasılık düzeyi güven aralığını (%90 güven aralığı, 0.05 hata payı için 1.645 σ 0.05 eşitliğinden σ :0.0039) ifade etmektedir (Newbold, 1995). Araştırmada maksimum örnek hacmine ulaşılmak istenmiştir. Bu amaçla p: 0.50 ve (1 - p): 0.50 alınmıştır. Örnek hacmi, %90 güven aralığı ve %5 hata payı kullanılarak belirlenmiştir.

Popülasyon hacmini oluşturan iller bazındaki çiftçi sayıları Tarım il Müdürlükleri çiftçi kayıt sistemi veri tabanından elde edilmiştir. Buna göre Aydın'da 51 bin 009, Denizli'de 48 bin 124, Manisa'da 71 bin 635 ve Kütahya'da 25 bin 040 çiftçi bulunmaktadır. Yapılan hesaplama sonucunda örnek hacmi 271 olarak bulunmuştur. Oransal dağılımdaki kayıplar nedeniyle 273 çiftçi ile görüşülmüştür. Bu sayı illerdeki kayıtlı çiftçi sayısına oranlanarak Aydın'da 71, Denizli'de 67, Manisa'da 100 ve Kütahya'da 35 çiftçi belirlenmiştir.

3.2.Verilerin Analiz ve Değerlendirilmesinde Kullanılan Yöntemler

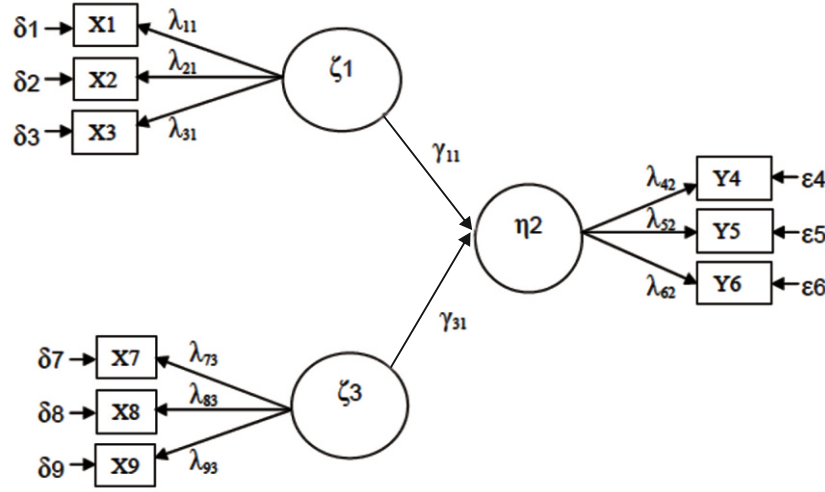
Anket çalışmasında Hian Chye Koh (2006) tarafından geliştirilen girişimcilik karakter testi ölçeğinden yararlanılmıştır. Bu ölçekteki 36 madde 6 girişimci kişilik özelliğini oluşturan alt boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutlar başarı ihtiyacı (6 madde), kontrol odaklılığı (7 madde), risk alma eğilimi (6 madde), belirsizliğe tolerans (6 madde), kendine güven duyma (6 madde) ve yenilikçilik (5 madde) özelliklerini ölçülmektedir. Bu ölçek formu 5'li likert tipi ifade ölçümüne dayanmaktadır. Türkçe'ye uyarlanan bu ölçek Ege Bölgesinde faaliyetlerini sürdüren çiftçilere uyarlanmıştır. Elde edilen yeni boyutlar faktör analizi yardımıyla boyutlandırılmış ve 4 önemli test ile güvenilirliği ortaya konulmuştur (Alpar, 2011). Bu testlerden ilki Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeridir. KMO örneklem yeterliliğini ölçer. Test değerleri 0,50'nin altında ise kabul edilemez, 0,50 zayıf; 0,60 orta, 0,70 iyi; 0,80 çok iyi ve 0,90 mükemmel uyumu gösterir. Faktör analizi maddeleri arasında çok iyi bir uyum olduğu ifade edilebilir. İkincisi Bartlett testidir. Bu test korelasyon matrisinin, bütün köşegen terimleri 1, köşegen dışındaki terimleri 0 olan birim matris olup olmadığını test etmek amacı ile kullanılır. Boş hipotez red edilmezse, faktör analizi geçersizdir. Üçüncü test varyans oranıdır. Bu test için elde edilmesi istenen optimum varyans oranı 0,60'tır. Bu oranın mümkün olduğu kadar yüksek olması istenir. Dördüncü test Cronbach Alpha değeridir. Tüm maddeler için elde edilen Cronbach Alpha değeri o anketin toplam güvenilirliğini gösterir. Bu değerin 0,7'den büyük olması beklenir, 0,8'in üstünde bir Cronbach Alpha değeri ise anketin yüksek güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Ardından elde edilen alt boyutların işletme performansına etkilerini analiz etmek için yapısal eşitlik modelinden yararlanılmıştır. Şekil 1'de yapısal eşitlik modeline ait basit bir ölçme örneği yer almaktadır. Bu model 3 adet gizil değişkenden oluşmaktadır. Gizil değişkenler daire ile simgelenmiştir. Buna göre ζ_1 , ζ_2 ve η_2 gizli değişkendir. Gözlenen değişkenler kar ile sembolize edilir ve burada X ve Y harfi ile sembolize edilmiştir. Gözlenen bir değişkenin gizli bir değişken üzerindeki yol

katsayısı λ ile simgelenmiştir. Gözlenen değişkendeki hata ε ve δ ile, dışsal ve içsel değişkenler arasındaki yol kat sayısı γ ile gösterilmektedir (Şimşek, 2007). Hata terimi her bir gözlenen değişkende, söz konusu ölçme modeli ile açıklanamayan bir özelliğin var olduğunun göstergesidir.

Yapısal eşitlik modelinin uyumu için genel olarak yaklaşık ortalamaların hatalarının karekökü (RMSA), iyilik uyum indeksi (GFI), düzeltilmiş uyum indeksi (AGFI) gibi farklı test istatistikleri bulunmaktadır. Ancak bu uyum iyiliği istatistiklerinin örneklem boyutuna bağlı olarak kabul edilmesi gereken modelleri uyumsuz olarak niteliyebildiği ifade edilmektedir (Hu and Bentler, 1999). Bu yüzden modelin genel anlamda uyumu için özellikle χ^2 uyum testi önem kazanmaktadır. Bu uyum modelin χ^2 değerinin serbestlik derecesine (SD) bölünmesi ile elde edilir. Değerin 5'ten küçük olması genel modelin kabul edilebilir düzeyde uyumlu olduğunun en temel göstergesidir.

Aslında yapısal eşitlik modeli bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki matematiksel ilişkiyi şekilsel olarak göstermektedir. Ancak bir bağımlı veya bağımsız değişken kendi içerisinde birden fazla değişkenden oluşabilir. Ayrıca bir gizil değişken başka bir gizil değişken açıklayıcılığı güçlendirmek için aracı rol üstlenebilir. Dolayısıyla yapısal eşitlik modeli birden fazla açıklayıcı değişken içerebilen gizil değişkenler ve aracı değişkenler yardımıyla sebep sonuç ilişkilerini açıklayabilmesi açısından oldukça avantajlıdır. Bu çalışmada kurulacak olan model için bağımlı gizil değişken çiftliğin finansal performansı iken, bağımsız gizil değişkenler çiftçinin girişimci karakteristiğini oluşturan boyutlar olacaktır. Gözlenen değişkenler ise teorik çerçevede ifade edilen ve girişimci oryantasyonunu ile finansal performansı oluşturan anket maddeleridir.

Şekil 2. Yapısal eşitlik modeli örnek gösterimi

4.BULGULAR

Çizelge 1'de çiftçilere ait tanımlayıcı istatistikler sunulmuştur. Çiftçilerin %65.6'sı işletmelerinin ailesinden kaldığını, %34.4'ü ise işletmelerini kendileri kurduğunu ifade etmektedir. Çiftçilerin ortalama yaşı 46, iş tecrübesi ortalama 27, ortalama hane halkı büyüklüğü ise 5'tir. Çiftçilerin ortalama arazi büyüklüğü 68 dekadır. Besi hayvan sayısı 6, süt hayvan sayısı ise 4'tür. Çiftçilerin büyük bir kısmı ilköğretim düzeyinde eğitime sahiptir. Bulgular ankete katılan çiftçilerin iş faaliyetlerinin büyük bir kısmını bitkisel üretim varlığı ile sağladığını göstermektedir.

Çizelge 1. Çiftçilere ait tanımlayıcı istatistikler

Değişken	Grup	Sayı	Yüzde	Değişken	Ortalama
Eğitim durumu	İlkokul	109	39.9	Üreticinin yaşı (yıl)	45.73
	Ortaokul	62	22.7	Üreticinin tecrübesi (yıl)	26.79
	Lise	67	24.5	Hane halkı (adet)	4.91
	Lisans	35	12.8	Kendine ait toplam arazi büyüklüğü(da)	68.38
İş	Ailemden kaldı	179	65.6	Besi hayvan sayısı (adet)	5.79
	Kendim kurdum	94	34.4	Süt hayvan sayısı (adet)	3.53

Çizelge 2'de Hian Chye Koh (2006)'un girişimcilik karakter ölçeği geçerlilik güvenilirlik bulguları sunulmuştur. Bu çalışmada KMO değeri 0.858 olarak belirlenmiştir. Ayrıca Bartlett testinde var olan boş hipotezin red edilmiş olması ile maddelerin tutarlı olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırma için kullanılan diğer bir geçerlilik testi varyans açıklayıcılığıdır. Ölçeğin birinci boyutu için varyans oranı 41.403; ikinci boyutu için 14.406; üçüncü boyutu için 9.864; dördüncü boyutu için 7,960 ve beşinci boyutu için ise 5.027 olarak belirlenmiştir. Modelin toplam varyans açıklayıcılığı 78.659'dir. Bu araştırma için güvenilirlik katsayısı (Cronbach Alpha) 0.891'dir. Alt boyutlar için belirlenen Cronbach Alpha değerleri ise 0.778 ile 0.941 arasında değişmektedir. Tüm bulgular Türkçeye uyarlanarak çiftçiler için uygulanan Hian Chye Koh'un girişimcilik karakter ölçeğinin kullanılabilirliğini göstermektedir.

Ancak 36 madde ve altı alt boyuttan oluşan bu ölçek Türkçe versiyonda 15 maddeye ve 5 boyuta indirgenmiştir. Bulgular Çin'de yapılan uygulamanın aksine belirsizlik alt boyutunu oluşturan maddelerin kullanım dışı kaldığını göstermektedir. Öte yandan diğer alt boyutları (başarı ihtiyacı, kontrol odaklılığı, alma eğilimi kendine güven duyma ve yenilikçilik) oluşturan tüm maddeler üç ifaden oluşmaktadır. Ölçekte ters olan maddeler düze çevrilmiştir. Buna göre çiftçilerin başarı ihtiyacını “Başarılı olduğumu hissedemez ve tatmin olamazsam yüksek ücretlide olsa o işi yapmaktan hoşlanmam”; “Bir şey yaparken onun sadece yapılmasıyla değil mükemmel olmasıyla ilgilenirim”; “Bir işin başarısı kendi çabamla olmadıysa sonuçlar iyi olsa da beni memnun etmez” maddelerinden alınan yanıtlar sembolize etmektedir. Çiftçilerin özgüven eğilimini “Çoğunluğun fikrine karşı kendi fikrimi öne sürmekte zorlanmam”; “Yaratıcılığım ve becerikliliğim sayesinde zorlukların üstesinden gelebilirim”; “Başarma yeteneğime güveniyorum” maddelerinden alınan yanıtlar sembolize etmektedir. Çiftçilerin risk alma eğilimini “Başarı olasılığı %60 ve daha fazla ise riski göze alırım”; “Yüksek kazançlar elde etmek için yüksek riskler almaya istekliyim”; Kar paylarını hesapladığım bir ortaklığa paramı yatırmaktan korkmam” maddelerinden alınan yanıtlar sembolize etmektedir. Çiftçilerin kontrol odaklı olma eğilimini “En başarılı olduğum zaman yalnız olduğum, kimsenin direkt gözetimi ve denetimi altında olmadığım zamanlardır”; “Yaşamımdaki olayların sonuçlarını şans ve kader değil ben etkilerim”; “İnsanların yaşamlarındaki üzücü olayların çoğu bir dereceye kadar kötü şans yüzündendir” maddelerinden alınan yanıtlar sembolize etmektedir. Çiftçilerin yenilikçi olma eğilimini “Param olmasa de yeni projeler geliştirebilirim”; “Yeni, ilginç ve hatta çılgın fikirleri bulmakta zorlanmam”; “İşleri yapmak için her zaman yeni ve daha iyi yolların olduğuna inanırım” maddelerinden alınan yanıtlar sembolize etmektedir.

Çizelge 2. Çiftçilere ait tanımlayıcı istatistikler

	1	2	3	4	5	Cronbach alfa	
Başarı1	Başarılı olduğumu hissedemez ve tatmin olamazsam yüksek ücretlidede olsa o işi yapmaktan hoşlanmam					0.762	
Başarı2	Bir şey yaparken onun sadece yapılmasıyla değil mükemmel olmasıyla ilgilenirim					0.757	0.855
Başarı3	Bir işin başarısı kendi çabamla olmadıysa sonuçlar iyi olsa da beni memnun etmez					0.839	
Ozguven1	Çoğunluğun fikrine karşı kendi fikrimi öne sürmekte zorlanmam					0.66	
Ozguven2	Başarma yeteneğime güveniyorum					0.758	0.823
Ozguven3	Yaratıcılığım ve becerikliliğim sayesinde zorlukların üstesinden gelebilirim					0.801	
Risk1	Başarı olasılığı %60 ve daha fazla ise riski göze alırım					0.713	
Risk2	Yüksek kazançlar elde etmek için yüksek riskler almaya istekliyim					0.825	0.778
Risk3	Kar paylarını hesapladığım bir ortaklığa paramı yatırmaktan korkmam					0.798	
kontod1	En başarılı olduğum zaman yalnız olduğum, kimsenin direkt gözetimi ve denetimi altında olmadığım zamanlardır					0.811	
kontod2	İnsanların yaşamlarındaki üzücü olayların çoğu bir dereceye kadar kötü şans yüzündendir					0.823	0.829
kontod3	Yaşamımdaki olayların sonuçlarını şans ve kader değil ben etkilerim					0.774	
Yenilikçilik1	İşleri yapmak için her zaman yeni ve daha iyi yolların olduğuna inanırım					0.896	
Yenilikçilik2	Yeni, ilginç ve hatta çılgın fikirleri bulmakta zorlanmam					0.922	0.941
Yenilikçilik3	Param olmasa de yeni projeler geliştirebilirim					0.923	

Kurgulanan model yapıları arasındaki standardize edilmiş ve edilmemiş katsayılara ait doğrudan ilişkileri içeren bulgular Çizelge 3'te verilmiştir. Model içerisinde performansı içeren maddeler S38 “Son üç yılda işletme performansını arttıran birçok proje gerçekleştirdim”, S37 “Son 3 yılda genel ortalamamın üzerinde bir karlılığa ulaştım” ve S40 “Son üç yılda yeni pazarlar buldum” ifadelerinden elde edilen yanıtlardır.

Bu maddeler 5'li likert tipi ölçekten oluşmuştur. Model bulguları tüm yol katsayılarının istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte gizil değişkenlere ait varyans katsayıları sırasıyla yenilikçilik için 0,943; özgüven 0,333; riske karşı tutum için 0,665 ve kontrol odaklılığı için 0,485 olup, gözlenen değişkenlere ait tüm hata terimleri ile beraber %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel açıdan önemlidir.

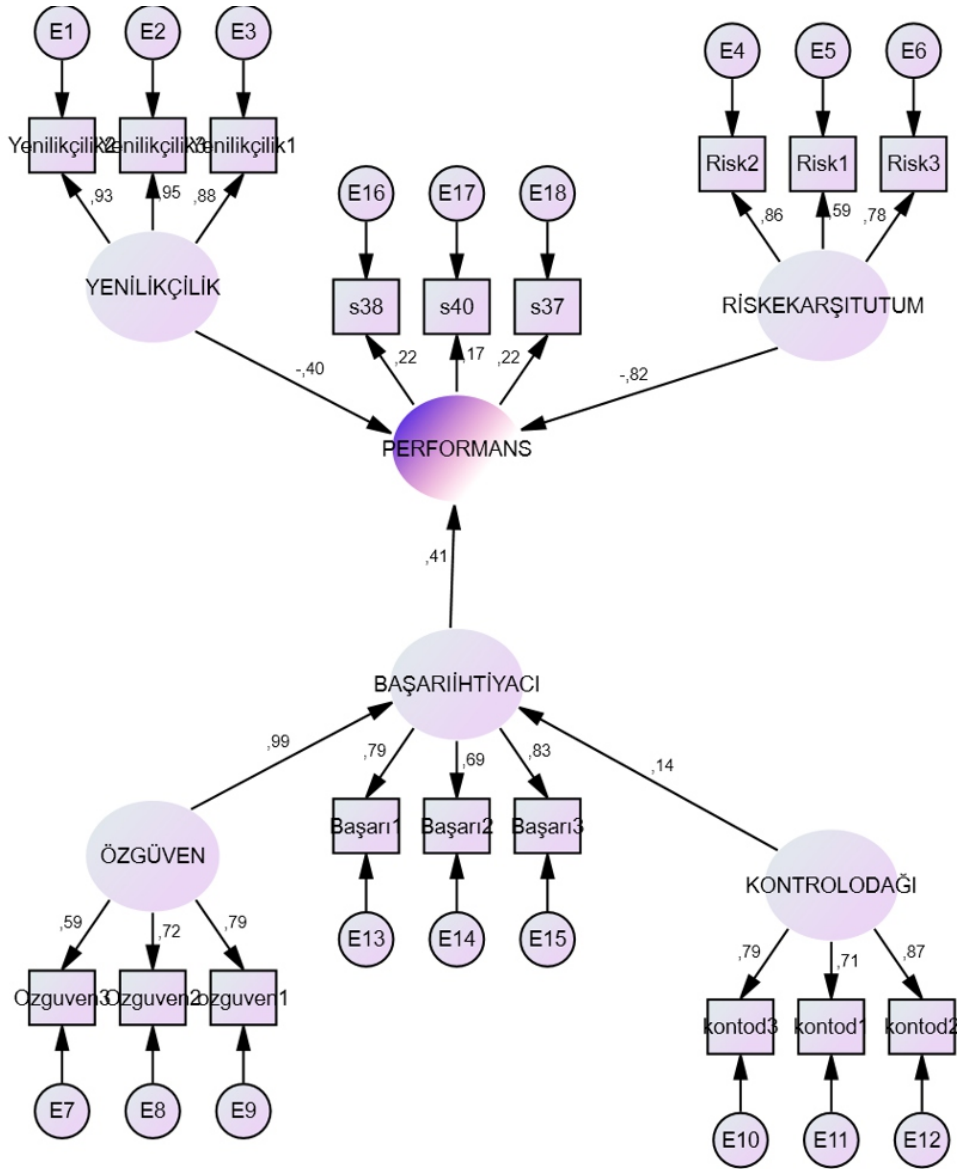
Çizelge 3. Yapısal model katsayıları

Değişken		Katsayı (β)	Standardize (β)	Stan. hata	Önem
Kontrol odağı	=> Başarı ihtiyacı	0.112	0.140	0.035	0.002
Özgüven	=> Başarı ihtiyacı	0.960	0.990	0.066	0.000
Yenilikçilik	=> Performans	-0.128	-0.401	0.062	0.039
Riske karşı tutum	=> Performans	-0.311	-0.820	0.100	0.002
Başarı ihtiyacı	=> Performans	0.226	0.409	0.111	0.041
Yenilikçilik	Yenilikçilik2	1	0.927		
Yenilikçilik	Yenilikçilik3	1.087	0.945	0.040	0.000
Yenilikçilik	Yenilikçilik1	0.899	0.884	0.038	0.000
Riske karşı tutum	Risk2	1	0.86		
Riske karşı tutum	Risk1	0.675	0.586	0.077	0.000
Riske karşı tutum	Risk3	0.969	0.784	0.094	0.000
Özgüven	Özguven1	1	0.794		
Özgüven	Özguven2	0.907	0.725	0.073	0.000
Özgüven	Özguven3	0.760	0.587	0.078	0.000
Başarı ihtiyacı	Başarı3	1	0.833		
Başarı ihtiyacı	Başarı2	0.906	0.685	0.075	0.000
Başarı ihtiyacı	Başarı1	1.041	0.792	0.071	0.000
Kontrol odağı	Kontod2	1	0.869		
Kontrol odağı	Kontod1	0.861	0.712	0.075	0.000
Kontrol odağı	Kontod3	0.837	0.785	0.069	0.000
Performans	S38	1	0.223		
Performans	S40	0.785	0.166	0.378	0.038
Performans	S37	0.980	0.223	0.396	0.013

Yapısal eşitlik modeli bulguları Şekil 3'te verilmiştir. Bu sonuçlar standardize edilmiş katsayılarından elde edilmiştir. Bilgiler hem dolaylı hem de direkt etkileri sunmaktadır. Modelin χ^2 uyum iyiliği istatistiği 4.76 olarak belirlenmiştir. Bu veri modelin kabul edilebilir bir uyum içerisinde olduğunu göstermektedir. Model içerisindeki bağımlı değişken işletme performansdır. Bağımsız değişkenler ise girişimcilik ölçeğinden elde edilen alt boyutlardır. Bunlar sırasıyla çiftçilerin riske, yenilikçiliğe, özgüvenine ve kontrol odaklılığına karşı tutumlarıdır. Diğer bir bağımsız değişken olan başarı ihtiyacı ise modelde aracı değişken olarak kullanılmıştır.

Kurulan modelde riske ve yenilikçiliğe karşı tutum ile performans arasında direkt ilişkiler belirlenmiştir. Buna göre çiftçilerin riske ve yenilikçiliğe karşı tutumları işletme performansı arasında olumsuz etkilemektedir ($\beta = -0.82$; $\beta = -0.40$). Başka bir anlatımla işletme performansı yüksek olan çiftçiler riskten ve yenilik yapmaktan kaçınanlardır. Böylece çalışmanın teori kısmında sunulan H_1 ve H_2 hipotezleri desteklenmiştir.

Öte yandan özgüven ve kontrol odağının işletme performansı ile ilişkisi başarı ihtiyacı üzerinden dolaylı etkilerle belirlenmiştir. İlk etki başarı ihtiyacı ve özgüven arasındadır. Bu etki özgüvenen başarı ihtiyacına doğru ve pozitifdir ($\beta = 0.99$). Özgüven eğiliminin yüksek bir başarı ihtiyacı isteği oluşturduğu gözlemlenmektedir. Çiftçilerini özgüvenin artmasının başarı ihtiyacını olumlu etkilediği ifade edilebilir. Buna göre H_3 hipotezi doğrulanmıştır. İkinci etki başarı ihtiyacı ve kontrol odaklılığı arasındadır. Bu etki pozitif ancak özgüvendeki kadar yüksek değildir ($\beta = 0.14$). Buna göre H_3 hipotezi doğrulanmıştır. Bunun yanı sıra özgüven eğiliminin işletme performansı üzerindeki indirekt etkisi pozitif ve yüksektir ($\beta 0.40 = 0.99 * 0.41$). Buna göre H_6 hipotezi doğrulanmıştır. Ancak kontrol odaklılığın işletme performansı üzerindeki etkisi oldukça düşüktür ($\beta 0.05 = 0.14 * 0.41$). Başarı ihtiyacının işletme performansı üzerindeki etkisi pozitif ve özgüven eğilimin yarattığı etkiye yaklaşıktır ($\beta = 0.41$). Buna göre H_7 hipotezi doğrulanmıştır.

Çizelge 3. Yapısal eşitlik modeli ($\chi^2/SD=642,8/135$)

5.SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu araştırmada Türk çiftçilerinin girişimcilik oryantasyonu ve bunun işletmenin finansal performansı üzerinde yarattığı etkiler üzerinde durulmuştur. Çiftçilerin girişimcilik potansiyelinin firma performansı üzerindeki etkisi hem kırsal politikalar hem de girişimcilik literatürü için önemli bir sorudur (Madsen, 2007). Ancak Türkiye'de yapılan çalışmaların daha çok risk ve riske karşı davranış konusuna odaklanmış (Akçaöz vd., 2006; Çukur vd., 2008; Çetin ve Esengün, 2012) olması ve çiftçiler için girişimci ortayantasyonu konusunda uygulama bulunmayışı bu alanda olası tartışmayı kısıtlamaktadır.

Bu araştırmanın sonuçları, çiftçilerin risk almaya karşı tutumunun ve yenilikçilik eğilimlerinin finansal büyüme performansı üzerinde olumsuz etki yaptığını göstermektedir. Bu bulgu çiftçilerinin yenilikçilik anlayışıyla işletme performansı arasında pozitif ilişki saptayan bazı çalışmalar ile çelişmektedir (Gellynck et al., 2015). Risk ve işletme performansı arasında bulunan negatif güçlü ilişki ise bazı çalışmalarla örtüşürken (Veidal and Flaten, 2014) bazı çalışmalar ile yine çelişmektedir (Grande et al., 2011; Verhees et al., 2011). Ancak tarımsal girişimcilik literatürü, çiftçilerin girişimci oryantasyonu ve becerileri hakkında ülkeye özgü farklı sonuçlar sunabilmektedir (Pindado and Sánchez, 2017).

Türk çiftçilerinin çok azı ürünlerini üretim noktasından tüketim noktasına kadar kendileri getirmektedir. Onlar daha çok üretim aşamasındadır, pazarlama sisteminin daha dışındadır ve örgütlenmeleri oldukça düşüktür. Bu yüzden onlar için düşük maliyetli üretim deseni ve genel mali performans çok önemlidir. Daha iyi finansal performans arayan birçok çiftçi girişimci

olmaktan ziyade yönetim becerilerini kullanmaktadır. Bu yüzden gelirlerini korumak veya artırmak isteyen çiftçiler çiftliğin finansal performansı için risk alma ve yenilikçilik gibi belirsizlik oluşturabilecek girişimcilik özelliklerinden uzak durabilir. Aslında bu iki özelliği kullanmama muhafazakâr bir yönetim tarzının temel özelliğidir (Covin and Slevin 1989). Buna göre bu araştırmanın sonuçları Türk çiftçilerinin muhafazakâr eğilimde işletmelerini büyütebildiğini ortaya koymaktadır. Bu durumun temel nedeni tarımsal işletmelerdeki güçlü aile yapısı, araçlar ve sübvansiyonlar olabilir (Pindado and Sánchez, 2017). Özellikle Türk çiftçileri devlet desteği ve devletin her konuda onları yönlendirmesi gerektiği inancı ile karakterize edilebilir. Bu durum onları daha muhafazakâr eğilimde işletmelerini büyütme sevk edebilir. Dahası Türk tarımında var olan piyasa istikrarsızlıkları risk alan ve yenilikçi yaklaşım sergileyen işletmelerin düşük başarılı veya başarısız işletme performansı sergilemesini sağlıyor olabilir. Bu yüzden tarım politikalarının, yalnızca sektörün dezavantajlarıyla baş etmeye yönelik değil, aynı zamanda ticari aktivitelerin geliştirilmesine yönelik katkı sağlaması gerekmektedir.

Öte yandan çalışmanın diğer bir sonucu çiftçilerde var olan özgüven eğiliminin, kontrol odaklılığının ve başarı ihtiyacının işletmenin finansal performansı üzerinde olumlu katkı yaptığınıdır. Bu bilgi başarılı bir işletme için sadece politik destek süreçlerinin yeterli olmadığını, aynı zamanda psikolojik faktörlerinde önem arz ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla genç çiftçilere işyeri açma konusunda sunulan destekler sadece maddi bütçelerle sınırlanmamalıdır. Onların olası girişimcilik karakteristiğinin anket ve eğitim programları ile keşfedilmesi ve buna göre bir bütün destek programının geliştirilmesi, işletmelerdeki başarı olasılığını arttırabilir.

Son olarak gelecek araştırmalara işletmeye yeni kaynak aktarımının girişimci oryantasyonu ve işletme performansı açısından yaratacağı etkilere odaklanması önerilebilir.

Teşekkürler

Adnan Menderes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi Başkanlığı'na ZRF-17008 No'lu proje kapsamında bu araştırmaya maddi destek verdiklerinden dolayı teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- Abitabile, C., Arzeni, A., Solazzo R. 2017. *The internationalization of the Italian organic enterprises*, *New Medit*, 16(3): 47-55.
- Akçaöz, H., Özkan, B., Karadeniz, C. F., & Fert, C. 2006. *Tarımsal üretimde risk kaynakları ve risk stratejileri: Antalya ili örneği*. *Mediterranean Agricultural Sciences*, 19(1), 89-97.
- Alpar, R., 2011. *Uyum Analizi. Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler*. Detay Yayın. Ankara. s: 355-380.
- Barbieri, C., & Mshenga, P. M. 2008. *The role of the firm and owner characteristics on the performance of agritourism farms*. *Sociologia ruralis*, 48(2): 166-183.
- Baron, R. A., Tang, J., & Hmieleski, K. M. 2011. *The downside of being 'up': entrepreneurs' dispositional positive affect and firm performance*. *Strategic Entrepreneurship Journal*, 5(2): 101-119.
- Bergevoet, R. H. M., Ondersteijn, C. J. M., Saatkamp, H. W., Van Woerkum, C. M. J., and Huirne, R. B. M. 2004, *Entrepreneurial behaviour of Dutch dairy farmers under a milk quota system: goals, objectives and attitudes*, *Agricultural Systems*, 80(1): 1-21.
- Chavas, J. P., & Holt, M. T. 1996. *Economic behavior under uncertainty: a joint analysis of risk preferences and technology*. *The Review of Economics and Statistics*, 78(2): 329-335.
- Çetin, İ., & Esengün, K. (2012). *Amasya İlinde Kuru Soğan Yetiştiren İşletmelerin Risk Davranışına Göre Sosyo-Ekonomik Analizi*. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 81-92.
- Çınar, G., Işın, F., & Armağan, G. 2016. *Türkiye'de Tarımsal Ürün İhracatı Yapan Firmaların Risk Tercihi Açısından İncelenmesi*. *JOTAF/Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 13(1).
- Çınar, G., Işın, F., & Hushmat, A. 2016. *How Managers React to Crisis?: A Planned Behavior Theory Approach*. *The East Asian Journal of Business Management*, 6(4), 5-12.
- Collins, C. J., Hanges, P. J., & Locke, E. A. 2004. *The relationship of achievement motivation to entrepreneurial behavior: A meta-analysis*. *Human performance*, 17(1), 95-117.
- Covin, JG and Slevin, DP. 1989. *Strategic management of small firms in hostile and benign environments*. *Strategic Management Journal*, 10: 75-87.
- Çukur, F., Saner, G., Çukur, T., & Kubilay, U. (2008). *Malatya ilinde kayısı üreticilerinin riskin transferinde tarım sigortasına bakış açılarının değerlendirilmesi: Doğanşehir ilçesi Polat dere köyü örneği*. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 45(2): 103-111
- Fitzsimmons, J. R., & Douglas, E. J. 2011. *Interaction between feasibility and desirability in the formation of entrepreneurial intentions*. *Journal of Business Venturing*, 26(4): 431-440.
- Gellynck, X., Cárdenas, J., Pieniak, Z., & Verbeke, W. 2015. *Association between innovative entrepreneurial orientation, absorptive capacity, and farm business performance*. *Agribusiness*, 31(1): 91-106.
- Grande, J., Madsen, E.L., and Borch, O.J. 2011. *The relationship between resources, entrepreneurial orientation and performance in farm-based ventures*, *Entrepreneurship and Regional Development*, 23(3-4): 89-111.

- Hian Chye Koh, 1996. *Testing hypotheses of entrepreneurial characteristics: A study of Hong Kong MBA students*, *Journal of Managerial Psychology*, 11(3): 12-25.
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). *Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives*. *Structural equation modeling: a multidisciplinary journal*, 6(1): 1-55.
- Koellinger, P., Minniti, M., & Schade, C. 2007. *I think I can, I think I can: Overconfidence and entrepreneurial behavior*. *Journal of economic psychology*, 28(4): 502-527.
- Lans, T., Seunke, P., & Klerkx, L. 2017. *Agricultural entrepreneurship*. In *Encyclopedia of creativity, invention, innovation and entrepreneurship* Springer New York. (pp. 1-7).
- Lemmerer, A., Zapilko, M., & Menrad, K. 2015. *Senior Management's Influence on New Product Development Projects and Firm Performance in Small and Medium-Sized Food Companies*. *International Food and Agribusiness Management Review*, 18(4): 105-115.
- Lumpkin, G. T., & Dess, G. G. 2001. *Linking two dimensions of entrepreneurial orientation to firm performance: The moderating role of environment and industry life cycle*. *Journal of business venturing*, 16(5): 429-451.
- Madsen, E. L. 2007. *The significance of sustained entrepreneurial orientation on performance of firms—A longitudinal analysis*. *Entrepreneurship and Regional Development*, 19(2): 185-204.
- McElwee, G. 2006. *Farmer's as entrepreneurs: developing competitive skills*”, *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 11(3): 69-75.
- Naldi, L., Nordqvist, M., Sjöberg, K., & Wiklund, J. 2007. *Entrepreneurial orientation, risk taking, and performance in family firms*. *Family Business Review*, 20(1): 33-47.
- Newbold, P. 1995. *Statistics for Business ve Economics*. Prentice-Hall International, New Jersey, 867.
- Pindado, E., & Sánchez, M. 2017. *Researching the entrepreneurial behaviour of new and existing ventures in European agriculture*. *Small Business Economics*: 1-24.
- Rotter, J. B. 1990. *Internal Versus External Control of Reinforcement: A Case History of A Variable*. *American Psychologist*, 45: 489-493.
- Schneider, S. 2005. *Thoughts on agricultural law and the role of the American law association*. *Drake Journal of Agriculture Law*, 10: 1-5
- Shane, S. (2009). *Why encouraging more people to become entrepreneurs is bad public policy*. *Small business economics*, 33(2): 141-149.
- Stewart, W.H.J., Carland, J.C., Carland, J.W., Watson, W.E. and Sweo, R. 2003. *Entrepreneurial dispositions and goal orientations: a comparative exploration of United States and Russian entrepreneurs*, *Journal of Small Business Management*, 41(1): 27-46
- Strickland, B. R. 1989. *Internal-External Control Expectancies: From Contingency to Creativity*. *American Psychologist*, 44: 1-12.
- Szerb, L., Terjesen, S., & Rappai, G. 2007. *Seeding new ventures—green thumbs and fertile fields: Individual and environmental drivers of informal investment*. *Venture Capital*, 9(4): 257-284.
- Şimşek, Ö. F. 2007. *Yapısal eşitlik modellemesine giriş, temel ilkeler ve lisrel uygulamaları*, Ekinoks yayınları, Ankara, 212 s.
- Veidal, A., & Flaten, O. 2014. *Entrepreneurial orientation and farm business performance: the moderating role of on-farm diversification and location*. *The International Journal of Entrepreneurship and Innovation*, 15(2): 101-112.
- Verhees, F.J.H.M., Kuipers, A., and Klopčič, M. 2011. *Entrepreneurial proclivity and farm performance: the cases of Dutch and Slovenian farmers*, *International Journal of Entrepreneurship and Innovation*, 12(3): 169–177
- Vesala, H. T., & Vesala, K. M. 2010. *Entrepreneurs and producers: Identities of Finnish farmers in 2001 and 2006*. *Journal of Rural Studies*, 26(1): 21-30.
- Wiklund, J., & Shepherd, D. 2003. *Knowledge-based resources, entrepreneurial orientation, and the performance of small and medium-sized businesses*. *Strategic management journal*, 24(13): 1307-1314.
- Wiklund, J., & Shepherd, D. 2005. *Entrepreneurial orientation and small business performance: a configurational approach*. *Journal of business venturing*, 20(1): 71-91.
- Zahra, S. A., & Bogner, W. C. 2000. *Technology strategy and software new ventures' performance: Exploring the moderating effect of the competitive environment*. *Journal of business venturing*, 15(2), 135-173.